

ห้องสมุดงานวิจัย สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ

250131

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

ผังชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

กรณีศึกษา ต.เวียงคุก จ.หนองคาย

Rural community planning for cultural and ecological tourism,

Case study: Wiangkhuk, Nong khai

ผศ. วารุณี ทวีง และ ผศ. WANG Huiying

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สิงหาคม 2554

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

ผังชุมชนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

กรณีศึกษา ต.เวียงคุก จ.หนองคาย

Rural community planning for cultural and ecological tourism,

Case study: Wiangkhuk, Nong khai

ผศ.วารุณี หวัง และ ผศ. WANG Huiying

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สิงหาคม 2554

สารบัญ

	หน้า
Abstract	ญ
บทคัดย่อ	ฎ
บทนำ	
1. ความเป็นมา	1
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	3
3. ความสำคัญของการศึกษาการวางผังชุมชนชนบท	4
4. วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	5
5. คุณค่าของงานวิจัย	7
6. วิธีวิจัย	10
7. กรอบแนวความคิดของโครงการวิจัย	13
บทที่ 1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมและการวางผังชุมชนชนบท	
1.1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	16
1.1.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการพัฒนา	16
1.1.2 คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและองค์ประกอบ	20
1.1.3 กรณีศึกษาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในประเทศไทย	23
1.2 หลักการพื้นฐานของการวางผังชุมชนในชนบทและปัญหาที่ควรให้ความสำคัญ	28
1.2.1 ปัญหาในการวางแผนชุมชนชนบทและหลักการทั่วไปที่ควรพิจารณา	28
1.2.2 รูปแบบการจัดวางที่อยู่อาศัยในชนบท	29
1.2.3 ความสำคัญของนิเวศวัฒนธรรมในการวางผังของชุมชนชนบท	30
1.3 การวางผังชุมชนชนบทและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	32
1.3.1 ความสำคัญของการบูรณาการ ความเป็นไปได้และแนวคิดของการวางผังชุมชนชนบทและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	31
1.3.2 ระบบเกษตรเชิงนิเวศกับการพัฒนาชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างการวางผังการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	34
1.3.3 ปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงในการวางผังชุมชนชนบทเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	36
บทที่ 2 ความเป็นไปของการวางผังชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	
2.1 ลักษณะทั่วไปของผังชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	40
2.1.1 สภาพภูมิอากาศ	41
2.1.2 ประชากร	41
2.1.3 เศรษฐกิจ	41
2.1.4 วิถีชีวิต	42

2.1.5 ความเชื่อทางศาสนา	45
2.1.6 การใช้ที่ดินหมู่บ้าน	46
2.1.7 ปัญหาของภาคอีสาน	47
2.2 ความเป็นไปของการจัดวางผังชุมชนชนบทของหนองคายและปัญหาที่มีอยู่	48
2.3 การวางผังชุมชนชนบทของตำบลเวียงคุกและความเป็นไปได้ในการพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว	49
บทที่ 3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย	
3.1 สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของหนองคาย	52
3.1.1 ประวัติศาสตร์	52
3.1.2 กิจกรรมทางวัฒนธรรมและสถานที่ท่องเที่ยวของหนองคาย	56
3.2 การกระจายตัวของทรัพยากรการท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและหนองคาย	60
3.3 ความเป็นมาของตำบลเวียงคุกและทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้	63
3.3.1 ที่ตั้งของตำบลเวียงคุก และลักษณะทั่วไป	63
3.3.2 พื้นฐานทางประวัติศาสตร์	73
3.3.3 สถานที่สำคัญของตำบลและทรัพยากรการท่องเที่ยว	74
3.4 ปัญหาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตรและวัฒนธรรมของตำบลเวียงคุก	84
3.4.1 ปัญหาที่มีอยู่ปัจจุบัน ในภาพรวม	82
3.4.2 ความเป็นไปและปัญหาในปัจจุบันของเวียงคุก	84
บทที่ 4 การออกแบบวางผังชุมชนชนบทของตำบลเวียงคุก	
4.1 เป้าหมายของการวางผังชุมชนตำบลเวียงคุก	89
4.2 การวางผัง และการออกแบบสภาพแวดล้อมของชุมชนเวียงคุก	91
4.2.1 การวางผังและกำหนดรูปแบบการใช้ที่ดิน	91
4.2.2 การวางผังโครงสร้างของการใช้พื้นที่ในชุมชน	94
4.2.3 โครงข่ายของระบบการคมนาคมขนส่งในชุมชน	97
4.2.4 พื้นที่สีเขียวของชุมชนและการวางผังพื้นที่ภูมิทัศน์	100
4.2.5 การวางผังพื้นที่ปึงสาธารณะเพื่อเป็นศูนย์กลางการพักผ่อน	101
4.3 การออกแบบที่อยู่อาศัยในชุมชนของตำบล เวียงคุก	104
4.3.1 ประเภทและลักษณะของ ที่อยู่อาศัย	104
4.3.2 การออกแบบผังและพื้นที่ใช้สอยของที่อยู่อาศัยในชุมชน	105
4.3.3 ออกแบบรูปลักษณะภายนอกของที่อยู่อาศัยในชนบทและการใช้วัสดุในท้องถิ่น	107
4.4 ตัวอย่างการออกแบบชุมชนชนบท	110
4.4.1 แนวคิดการเพิ่มหรือขยายตัวของพื้นที่ใช้สอยที่เหมาะสม	110
4.4.2 รูปทรงและผังพื้นรูปตัวไอ (I)	110
4. 4. 3. การขยายตัวของผังพื้นรูปตัวแอล (L)	110

บทที่ 5 การออกแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน	
5.1 การออกแบบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมริมน้ำ	113
5.2 การออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในวัดและโบราณสถานรอบ	116
5.3 การออกแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมพื้นบ้าน (การท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม)	123
5.4 การจัดแสดงศิลปะและงานหัตถกรรมพื้นบ้าน (แบบมีส่วนร่วม)	127
5.5 การท่องเที่ยวด้านวัฒนธรรมอาหาร	128
5.6 การออกแบบสวนท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตร	129
5.7 ออกแบบมุมมองของทิวทัศน์ให้แก่นักท่องเที่ยว	133
5.8 การกำหนดตลาด ความยืดหยุ่นและความร่วมมือ ของเส้นทางท่องเที่ยว	135
5.8.1 ความสำคัญในตลาดการท่องเที่ยว	135
5.8.2 ความยืดหยุ่นและการสร้างความร่วมมือของเส้นทางท่องเที่ยว	136
บทที่ 6 การวิเคราะห์ยุทธศาสตร์การพัฒนาหลังการบูรณาการผังชุมชนและทรัพยากรนิเวศวัฒนธรรมด้วย SWOT	
6.1 การวิเคราะห์ศักยภาพของการวางผังชุมชนและทรัพยากรการท่องเที่ยววัฒนธรรมในภาพรวม	137
6.1.1 การวิเคราะห์ความเป็นไปได้ของการบูรณาการการวางผังชุมชนชนบทกับทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	137
6.1.2 อนาคตโดยรวมของการวางผังชุมชนชนบท และการพัฒนาของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	138
6.1.3 ความสำคัญของการบูรณาการวางผังและทรัพยากรการท่องเที่ยวต่อการพัฒนาชีวิตของคนในท้องถิ่น	139
6.2 ข้อดีของการวางผังและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	140
6.2.1 ตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวกระจายตัวและไม่มีจุดเด่นที่ชัดเจน	140
6.2.2 ความเป็นไปในปัจจุบันของชุมชนและอุปสรรคในการวางผัง	140
6.2.3 ความยากลำบากที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติดั้งเดิม	141
6.3 โอกาสของการบูรณาการวางผังและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	141
6.3.1 การเกิดขึ้นของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	141
6.3.2 ความต้องการของเกษตรกรที่จะปรับปรุงสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยและการตระหนักถึงความสำคัญของการวางผังชุมชน	142
6.4 ภาวะคุกคามที่มีอยู่ของการบูรณาการการวางผังและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	143
6.4.1 ปัญหาที่อาจมีอยู่ของการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและทางวัฒนธรรม	143
6.4.2 การแยกตัวออกจากกันระหว่างชุมชนชนบทกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	143
6.5 ข้อเสนอแนะในการดำเนินการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม	144
6.5.1 การบุกเบิกวงจรการท่องเที่ยว	145
6.5.2 การประยุกต์และทำให้เกิดขึ้นของเส้นทางท่องเที่ยว	145
บทสรุป	148
ภาคผนวก	

สารบัญภาพ

บทนำ บทนำ

ภาพที่ 1 แสดงที่ตั้งของตำบลเวียงคุกในแผนที่จังหวัดหนองคาย

บทที่ 1 การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมและการวางผังชุมชนชนบท

ภาพที่ 2 การท่องเที่ยวทางนิเวศโดยการเดินป่าชมธรรมชาติเป็นกลุ่มเล็กๆ โดยไกด์ท้องถิ่น เป็นรูปแบบที่ได้รับความนิยมในประเทศคออสตาริกา และในแต่ละปีดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศได้เป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 3 (ซ้าย) การแสดงของชาวกระตู่ซึ่งเป็นชนเผ่าที่อยู่ทางพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย ถูกจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือน

ภาพที่ 4 (ขวา) รูปแบบกิจกรรมของการนำเอาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมมาเปลี่ยนเป็นแรงขับเคลื่อนเศรษฐกิจดังกล่าวเกิดขึ้นทั่วไปในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและทั่วโลก เช่นเดียวกับที่หมู่บ้านชนกลุ่มน้อยชาวดิง อำเภอซานเจียง มณฑลกว่างซี (Guangxi) ประเทศจีน ซึ่งจัดให้มีลานแสดงขึ้นภายในชุมชนทุกวัน ไม่ว่านักท่องเที่ยวจะมีจำนวนมากน้อยเพียงใดตามข้อตกลงกับหน่วยงานท้องถิ่น ป้ายผ้าตัวอักษรด้านบนขวาเขียนว่า"สืบทอดวัฒนธรรมชนเผ่า พื้นฟูเศรษฐกิจชนเผ่าดิง"

ภาพที่ 5,6 แนวคิดการอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติของคนญี่ปุ่น ที่แสดงออกให้เห็นชัดเจนในวิถีชีวิต การใช้ชีวิตและการจัดสภาพแวดล้อมของการอยู่อาศัย ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของญี่ปุ่น ให้โดดเด่นและล้ำหน้ากว่าประเทศอื่นๆ

บทที่ 2 ความเป็นไปในปัจจุบันของชุมชนชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ภาพที่ 7 ลักษณะทั่วไปของบ้านในชนบทอีสานเมื่อก่อนที่จะไม่มีรั้วบ้านที่ชัดเจน

ภาพที่ 8 แสดงขนาดและการใช้พื้นที่ชั้นสอง ของบ้านในชนบททั่วไปที่เรียกว่าบ้าน "เสา 9 ต้น" ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 36 ตารางเมตร ซึ่งในโอกาสสำคัญ พื้นที่ชั้นสองใช้สามารถประกอบพิธีสงฆ์ได้

ภาพที่ 9 (ซ้าย) บ้านอีสานหลังคาลาดเอียงน้อย มุงด้วยสังกะสี นิยมสร้างกันมากเมื่อประมาณ 30-40 ปีที่แล้ว

(ขวา) แสดงโครงสร้างไม้ภายใต้หลังคาสังกะสี

ภาพที่ 10 (ซ้าย) แสดงตำแหน่งของห้องน้ำที่สร้างขึ้นภายหลังของบ้าน หลังจากที่ทางราชการได้ส่งเสริมให้มีการสร้าง ห้องน้ำเป็นกิจลักษณะ โดยเฉพาะในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525 -2529) เป็นต้นมา ที่มีเป้าหมายหลักในการลดปัญหาความยากจนของชนบท

ภาพที่ 11 (ขวา) บ้านที่สร้างขึ้นใหม่ในช่วงปี พ.ศ. 2550 สร้างโดยให้ห้องน้ำเป็นส่วนหนึ่งของบ้าน แต่แยกยุงข้าวไว้ด้านหลังหรือด้านข้างของที่ดิน

ภาพที่ 12 รูปแบบบ้านซึ่งเป็นที่นิยมสร้างในปัจจุบัน

(ซ้าย) บ้านที่จังหวัดร้อยเอ็ดที่ยังไม่มีการปิดล้อมชั้นล่าง

(ขวา) บ้านที่จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งปิดล้อมชั้นล่างแล้ว และต่อเติมด้านหน้าเป็นมุขเพื่อบังแดดให้กับพื้นที่หน้าบ้าน

บทที่ 3 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของตำบลเวียงคุก จังหวัดหนองคาย

- ภาพที่ 13 ส่วนหนึ่งของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดหนองคาย เช่น ศาลากู่แก้ว (บนซ้าย) พระธาตุบังพวน (บนขวา) ภูทอก (ล่างซ้าย) และทิวทัศน์ของริมฝั่งแม่น้ำโขง ในภาพเป็นฝั่งตรงข้ามของประเทศลาว ซึ่งมีความกว้างของแม่น้ำไม่มาก บริเวณวัดอาฮงศิลาวาส อำเภอบึงกาฬที่สามารถมองเห็นฝั่งลาวได้ชัดเจน
- ภาพที่ 14 แสดงที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของเทศบาลตำบลเวียงคุกในปัจจุบัน จะเห็นว่าพื้นที่ที่อยู่ติดกับแม่น้ำโขงและสองฟากของถนน จะมีการตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยกันหนาแน่น
- ภาพที่ 15 แสดงพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาล ตำบลเวียงคุก (ที่มา: เทศบาลตำบลเวียงคุก, 2553)
- ภาพที่ 16 แสดงที่ตั้งขอบเขตและโครงข่ายถนนของตำบลเวียงคุก
- ภาพที่ 17 แสดงบริเวณที่มีการกระจายตัวของชุมชนและที่อยู่อาศัยหนาแน่น (ที่มา: เทศบาลตำบลเวียงคุก, 2553)
- ภาพที่ 18 แสดงพื้นที่หลัก ๆ ของตำบลเวียงคุกที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพื่อรองรับการท่องเที่ยว
- ภาพที่ 19 นอกเหนือจากการทำนาซึ่งเป็นอาชีพหลักแล้ว ประชากรในชุมชนบางส่วนยังการประกอบอาชีพเลี้ยงไก่และปลาในระบบฟาร์ม (บนซ้าย) การปลูกผักสวนครัว (บนขวา) ปลูกพืชเกษตรตามพื้นที่ริมน้ำโขง (ซึ่งน้ำท่วมถึงในฤดูฝน) เช่น พริก ยาสูบ มะเขือเทศ การทำประมง (ล่างซ้าย) รวมถึงการแปรรูปผลผลิตการเกษตร เช่น การทำยาเส้น (ล่างขวา)
- ภาพที่ 20 วัดนักบุญโครเนลิอุส ถูกสร้างหลังจากที่มีการ เผยแพรศาสนาจากบ้านเวียงคุกหมู่ 1 ไปยังบ้านไผ่สีทอง
- ภาพที่ 21 ตัวอย่างของบริการด้านการสาธารณสุข ได้แก่ สถานีอนามัยประจำตำบลและการประปาเวียงคุก
- ภาพที่ 22 (ซ้าย) แสดงที่ตั้งและสภาพแวดล้อมของเทศบาลตำบลเวียงคุกในปัจจุบัน (ขวา) แสดงรถที่ใช้ในการจัดเก็บขยะและบรรเทาสาธารณภัยของเทศบาล
- ภาพที่ 23 ที่ตั้งของห้วยคุดำหรือห้วยคุกในปัจจุบัน ซึ่งเป็นลำห้วยที่เป็นเส้นแบ่งระหว่างตำบลเวียงคุกกับตำบลโพนสา ซึ่งตามตำนานกล่าวว่ามีกรล่อยคุดำเพื่อเสี่ยงทายที่ตั้งบ้านเมืองจากจังหวัดอุดรแล้ว แล้วคุดำจมอยู่ที่ ห้วยแห่งนี้
- ภาพที่ 24 (ซ้าย) สิ่งก่อสร้างที่สร้างครอบหลักเมืองเดิมของเมืองเวียงคุก ปัจจุบันอยู่ภายในบริเวณวัดเทพปะพล (ขวา) หลักเมืองเดิมของเวียงคุก
- ภาพที่ 25 (ซ้าย) หนึ่งในสองของพระธาตุศิลปะแบบล้านนาภายในวัดเทพปะพล (ขวา) ชุมพระปุนปั้นของพระธาตุที่อยู่ในสภาพค่อนข้างสมบูรณ์
- ภาพที่ 26 (ซ้าย) เศียรพระประธานปุนปั้นหรือหลวงพ่อดำ ซึ่งเป็นที่เคารพของคนในท้องถิ่น โครงข้างในของพระพุทธรูปเป็นอิฐเผาแบบโบราณ (ขวา) เสาศของพระอุโบที่เหลืออยู่ของวัดยอดแก้วให้เห็นในปัจจุบัน
- ภาพที่ 27)ซ้าย (พระธาตุที่วัดสาวสุวรรณ) ขวา (หินทรายแกะสลักที่เก็บไว้ในศาลาเล็กข้างพระธาตุ
- ภาพที่ 28 ส่วนหนึ่งของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางโบราณสถานในเวียงคุก
- ภาพที่ 29 ส่วนหนึ่งของทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- ภาพที่ 30 ทรัพยากรการท่องเที่ยวด้านประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชีวิต
- ภาพที่ 31 ส่วนหนึ่งของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเกษตรในเวียงคุก

ภาพที่ 32 ชาติเก่าข้างตลาดและชาติยาพอกแก ซึ่งได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อ พ.ศ. 2544 ปัจจุบันไม่ได้รับการดูแลเท่าที่ควรจะเป็น

บทที่ 4 การวางผังชุมชนของตำบลเวียงคุก

ภาพที่ 33 แสดงลักษณะการใช้ที่ดินของตำบลเวียงคุกในปัจจุบัน

ภาพที่ 34 สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่สวนสาธารณะหนองทองใหญ่และสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่ในปัจจุบัน

ภาพที่ 35 ถนนภายในหนองทองใหญ่ในปัจจุบัน (พ.ศ. 2553)

ภาพที่ 36 แสดงลักษณะการปรับปรุงการใช้ที่ดินเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในอนาคตของตำบลเวียงคุก

ภาพที่ 37 (บนซ้าย) ถนนสายท่าบ่อ-หนองคายที่เป็นถนนสายหลักที่เชื่อมเวียงคุกกับหนองคาย

(บนขวา) ถนนที่เชื่อมหมู่ 6 กับพื้นที่อื่นๆ

(ล่างซ้าย,ขวา) ถนนสัญจรภายในหมู่ต่างๆ ที่มีขนาดต่างกัน ตั้งแต่ 3-6 เมตร

ภาพที่ 38 แสดงลักษณะการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อรองรับการท่องเที่ยวในอนาคตของตำบลเวียงคุก

ภาพที่ 39 แสดงเครือข่ายการเชื่อมต่อและความสำคัญของถนนตามลักษณะความหนาแน่นการสัญจรและการรองรับการท่องเที่ยว

ภาพที่ 40 แสดงแนวคิดการจัดสภาพแวดล้อมภายในสวนสาธารณะหนองทองใหญ่ ซึ่งควรจัดพื้นที่ทางเดินและรูปแบบให้ชัดเจน ภายในควรมีพื้นที่และอาคารสำหรับประกอบกิจกรรมทางด้านสันทนาการที่กลมกลืนเข้ากับสภาพแวดล้อม

ภาพที่ 41 แนวคิดการจัดภูมิทัศน์ ที่เน้นการใช้พันธุ์ไม้ทั้งไม้ประดับและไม้ผล ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสามารถประหยัดงบประมาณในการดำเนินการได้

ภาพที่ 42 แสดงบ้านหลังที่อายุเก่าแก่ที่สุดในตำบลเวียงคุกคือ ประมาณ 78 ปี (2553) โดยหลังคาและโครงสร้างหลังคายังคงเป็นวัสดุเดิมคือไม้และมุงด้วยกระเบื้องดินเผา

ภาพที่ 43 ที่พักอาศัยในตำบลเวียงคุกที่ก่อสร้างขึ้นใหม่ แต่ต่างกันในเรื่องของวัสดุและรูปแบบ ซึ่งรูปด้านซ้ายเป็นตัวอย่างของการก่อสร้างที่ไม่เข้ากับบริบทของชนบท โดยเฉพาะในเรื่องของการใช้สีและลวดลายของวัสดุผนังซึ่งดูแล้วไม่สบายตาเท่าที่ควร ส่วนบ้านด้านขวามือสามารถทำให้น่าอยู่ได้ โดยการรักษาความสะอาดโดยรอบ และปลูกต้นไม้สีเขียวให้เกิดความร่มรื่น อีกทั้งเพื่อช่วยลดความร้อนภายในบ้านจากหลังคาและผนังสังกะสี

ภาพที่ 44 ทัศนียภาพบ้านตัวอย่างขนาดเล็ก

ภาพที่ 45 แสดงความสัมพันธ์ของรูปแบบและการปรับเปลี่ยนพื้นที่ใช้สอยของบ้าน

ภาพที่ 46 (ซ้าย) แสดงผังพื้นที่ชั้นล่างของบ้าน) ขวา) ผังพื้นที่ชั้นสอง

ภาพที่ 47 ตัวอย่างการปรับปรุงสภาพแวดล้อมของที่อยู่อาศัยและพื้นที่สาธารณะโดยการใช้แนวคิดของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพึ่งพาตนเอง ที่บ้านกำแมด อำเภอบ้านดุง จังหวัดอุดรธานี

บทที่ 5 การออกแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของ

ชุมชน

ภาพที่ 48 ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของเวียงคุกได้แก่ ภูมิทัศน์ริมแม่น้ำโขง และพื้นที่ชุ่มน้ำที่กระจายอยู่ในบริเวณตำบลเวียงคุก

ภาพที่ 49 (ซ้าย) กรณีศึกษาการจัดการภูมิทัศน์ที่พื้นที่ชุ่มน้ำกุดทิง ตำบลโนนสมบูรณ์ จังหวัดอุดรธานี มีการทำทางเดินยื่นลงไปแม่น้ำเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสสัมผัสธรรมชาติมากขึ้น

(ขวา) องค์ประกอบเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้พื้นที่ชุ่มน้ำ ที่เป็นทั้งศาลาพักผ่อนชมทิวทัศน์ และมีข้อมูลเบื้องต้นของท้องถิ่นในเวลาเดียวกันของพื้นที่ชุ่มน้ำกุดทิง

ภาพที่ 50 แนวคิดการจัดภูมิทัศน์และองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมบริเวณรอบๆ พื้นที่ชุ่มน้ำของเวียงคุก

ภาพที่ 51 การสร้างพื้นที่พักผ่อนสันทนาการรอบๆ บริเวณพื้นที่ที่มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ พื้นที่ชุ่มน้ำที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชน หรือแม้แต่ในบางส่วนที่อยู่ใกล้กับริมน้ำโขงก็สามารถกระทำได้

ภาพที่ 52 ภายใต้กรอบของกฎหมาย การไม่ทำลายทัศนียภาพเดิม และกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม แสดงสภาพแวดล้อมภายในวัดยอดแก้วในปัจจุบัน

ภาพที่ 53 แสดงการใช้พื้นที่บริเวณลานโล่งภายในวัดสาวสุวรรณ ซึ่งแม้ว่าจะมีความจำเป็นในการใช้งานที่ต้องการพื้นที่โล่งขนาดใหญ่ แต่ก็ควรมีการปลูกต้นไม้บริเวณโดยรอบเพื่อสร้างร่มเงาให้กับวัดมากกว่านี้

ภาพที่ 54 ภายในบริเวณวัดเทพพลซึ่งลักษณะภูมิทัศน์ควรจะมีการปรับปรุงให้ดีกว่านี้ (ซ้าย) เช่นบริเวณรอบๆ อาคารที่สร้างครอบหลักเมืองเดิม (ขวา) หรือบริเวณพื้นที่ป่าด้านหน้าของประตูทางเข้าวัด

ภาพที่ 55 วัดและโบสถ์ในเวียงคุก ซึ่งต่างมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่รองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้

ภาพที่ 56 ตัวอย่างแนวความคิดปรับปรุงพื้นที่ภายในวัดสาวสุวรรณ ซึ่งมีหลักการพื้นฐานคือ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวหรือภูมิทัศน์โดยใช้ต้นไม้ ดอกไม้ในส่วนที่สามารถจะกระทำได้อย่างเป็นระเบียบและสะอาดตา อีกทั้งสามารถสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในบางช่วงเวลาได้

ภาพที่ 57 ตัวอย่างแนวความคิดปรับปรุงภูมิทัศน์ภายในวัดกุศลนารี ซึ่งมีลานคอนกรีตขนาดใหญ่ ทำให้วัดขาดความร่มรื่นอย่างที่ควรจะเป็น

ภาพที่ 58 แสดงเส้นทางการท่องเที่ยวที่เชื่อมต่อกันของวัดและการจัดภูมิทัศน์ริมน้ำที่ควรมี

ภาพที่ 59 แสดงทิศทางการมาของนักท่องเที่ยวและตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวที่รองรับตามเส้นทาง

ภาพที่ 60 (บนซ้าย, ขวา) รูปแบบประเพณีการจัดบุญบั้งไฟของเวียงคุก ซึ่งในภาพรวมมีความคล้ายคลึงกับทุกๆ พื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ล่างซ้าย) ผลคืออย่างหนึ่งคือการสร้างความคึกคักให้แก่เศรษฐกิจของท้องถิ่น (ล่างขวา) ขณะเดียวกันท้องถิ่นก็ยังคงต้องปรับปรุงการบริหารจัดการให้กิจกรรมดังกล่าวไม่ส่งผลในด้านลบต่อภาพลักษณ์และสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น

ภาพที่ 61 (บนซ้าย,ขวา) คนในท้องถิ่นซึ่งเชื่อว่าตนเป็นร่างทรงของวิญญาณต่างๆ ทำพิธีเข้าทรงในตอนเช้าที่วัดสาวสุวรรณและร่วมขบวนแห่บั้งไฟในตอนบ่ายซึ่งมีการแสดงอิทธิฤทธิ์ความเป็นเทพในลักษณะต่างๆ (กลางซ้าย) วันที่สองที่เริ่มมีการจุดบั้งไฟ ตอนเช้าชาวเทพจะเป็นผู้ไปทำพิธีบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจุดบั้งไฟเสี่ยงทายที่วัดเทพพล (กลางขวา,ล่างซ้าย) ก่อนจะกลับมาที่วัดสาวสุวรรณ และทำพิธีจุดบั้งไฟที่ฐานบั้งไฟก่อน การแข่งขันบั้งไฟตามประเพณีจึงจะเริ่มได้ และชาวเทพจะประกอบพิธีที่วัดไปจนกว่าการแข่งขันจะสิ้นสุดลง

ภาพที่ 62 กิจกรรมที่สามารถจัดให้เกิดขึ้นไปพร้อมกับประเพณีหรือกิจกรรมอื่นๆทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ได้แก่ การตักบาตรในตอนเช้า การจัดเส้นทางนำชมโบราณสถานที่มีอยู่ในตำบลเวียงคุก โดยมีไกด์ท้องถิ่นเป็นผู้อธิบายให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามประวัตินี้เมืองเวียงคุก รวมถึงเกร็ดต่างๆ ทั้งที่เป็นตำนานและคำบอกเล่าจากผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ที่จะเพิ่ม

สารบัญตาราง

- ตารางที่ 1 รายได้เฉลี่ยของประชากรแต่ละหมู่บ้าน เรียงลำดับจากน้อยไปหามาก
- ตารางที่ 2 แสดงจำนวนพื้นที่ จำนวนครัวเรือน และจำนวนประชากรของตำบลเวียงคุก
- ตารางที่ 3 แสดงจำนวนพื้นที่ จำนวนครัวเรือน และจำนวนประชากรของตำบลเวียงคุก แยกตามที่ตั้งแต่ละหมู่บ้าน

Owing to natural and geographical conditions, the development has been hindered in the northeast of Thailand. Currently, although tourism, culture and other resources are not being put to good use, they still have potentiality of developing. Thus, by analyzing the feasibility of developing eco-cultural tourism resources in Nongkhai, Waingkhuk County is chosen as case study. Eco-cultural tourism zones is planned and created in order to promote community development in the region, bringing out more cultural and ecological resources to use. The operation of tourism zone is integrated flexibly; to adhere to the concept of "green, leisure, community participation and participatory tourism". This is an alternative way to solve the problem of poverty in the northeast region of Thailand, also to interpret and validate self-sufficiency economic practice.

Wiangkhuk was selected as a case study due to its rich in cultural resources, favorable climate and geographical position along the Mekong River. In order to investigate public's opinion on community development and eco-cultural tourism, the author has adopted an unstructured interview and random sampling method to hand out questionnaires for 150 households of 8 villages in February, 2010 and hand out 100 questionnaires for tourists during the Rocket Festival (Boon Bangfai) in May, 2010. All the data were collected by qualitative methodology. The findings were presented in descriptive analysis. Under the eco-cultural tourism approach and local resources, the idea from data analysis is used for planning the tourism zone and its facilities of Wiangkhuk, Nongkhai and a nearby region as a whole.

Through integrating and designing Wiangkhuk tourism zones, including culture project, such as Buddhist folk festivals, folk handicrafts exhibition ; static cultural landscape, such as local Buddhist temples and relics, eco-cultural tourism resources along Mekong river and experienced projects of eco-agriculture, the region will be full of rich unique cultural and ecological tourism resources.

In fact, the study is an attempt for rural sustainable development planning. Through planning and design, the life of farmers should be improved because the planning aims to strengthen local economic and culture development. Of course, this approach is not a simple superposition about rural cultural resources, but adheres to the concept of complementary advantages and mutual benefit, form the effectiveness of $1 + 1 > 2$.

Through carrying out the project of eco-tourism, the farmers can voluntarily participate, transform and build their living space, while the government does not have to spend many resources or money to support them. The way of practice achieve the sustainable development indeed, also interpret and validate self-sufficiency economic theory of the King Bhumibol Adulyadej. Re-thinking and practice of developing rural eco-cultural tourism resources, provides an alternative path to change the existence of rural community in Northeast Thailand.

Keywords: Cultural tourism; eco-tourism; tourism planning; sustainable development

เนื่องจากสภาพธรรมชาติและลักษณะทางภูมิศาสตร์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เป็นอุปสรรคที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนา ขณะนี้ถึงแม้ว่าวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่น ๆ จะไม่ถูกนำไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพในปัจจุบัน แต่ทรัพยากรเหล่านี้ยังคงมีศักยภาพในการพัฒนา ดังนั้นจากกรณีศึกษาความเป็นไปได้ของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในจังหวัดหนองคาย ได้เลือกเอาพื้นที่ตำบลเวียงคุกเป็นกรณีศึกษา ซึ่งแนวคิดของพื้นที่การท่องเที่ยวทางนิเวศวัฒนธรรมได้ถูกวางแผนขึ้น เพื่อที่จะเป็นตัวอย่างของการส่งเสริมการพัฒนาชุมชนของภูมิภาค โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในธรรมชาติและสภาพแวดล้อมและทรัพยากรทางวัฒนธรรมออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากขึ้น แนวคิดการบริหารจัดการพื้นที่การท่องเที่ยวถูกบูรณาการเข้าด้วยกันอย่างยืดหยุ่น เพื่อให้เป็นไปตามแนวคิดของ "การเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การพักผ่อน การมีส่วนร่วมของชุมชนและการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม" ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นทางเลือกอันหนึ่งในการแก้ปัญหาความยากจนให้กับพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ที่เกิดจากการประยุกต์เอาแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นกรอบนำทาง

การที่ตำบลเวียงคุกซึ่งตั้งอยู่ในอำเภอเมืองหนองคาย ได้รับเลือกให้เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่อุดมไปด้วยทรัพยากรทางวัฒนธรรม มีสภาพแวดล้อมที่ดีและตำแหน่งทางภูมิศาสตร์ด้านเหนืออยู่ติดกับแม่น้ำโขง

เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชากรเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของเวียงคุก ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการและการใช้แบบสอบถามโดยการสุ่มตัวอย่างประชากรจาก 150ครัวเรือนของ 8 หมู่ ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2553 และใช้แบบสอบถามจำนวน 100 ชุด สำหรับนักท่องเที่ยวในช่วงเทศกาลบุญบั้งไฟ ในเดือนพฤษภาคมของปีเดียวกัน ข้อมูลทั้งหมดถูกเก็บรวบรวมโดยวิธีการเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยถูกนำไปสู่การวิเคราะห์ เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางในการ ออกแบบรูปแบบของการท่องเที่ยวและ สิ่งอำนวยความสะดวกของ ตำบลเวียงคุก และพื้นที่ใกล้เคียงภายใต้แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมและการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น

จากการบูรณาการและการออกแบบพื้นที่การท่องเที่ยวของตำบลเวียงคุก ซึ่งรวมทั้งในด้านวัฒนธรรม เช่น เทศกาลที่สำคัญในพุทธศาสนา เทศกาลพื้นบ้าน นิทรรศการหัตถกรรมพื้นบ้าน การสร้างภูมิทัศน์วัฒนธรรมแบบถาวร เช่น วัดในท้องถิ่น โบราณสถานต่าง ๆ ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางนิเวศวัฒนธรรมตามติดกับแม่น้ำโขงและการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมของนิเวศการเกษตร เหล่านี้จะทำให้พื้นที่ของตำบลเวียงคุกเต็มไปด้วยเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ในความเป็นจริงการศึกษาที่คือความพยายามในการวางแผนการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน โดยการวางแผนและการออกแบบดังกล่าว ชีวิตของเกษตรกรในท้องถิ่นควรได้รับการพัฒนาขึ้นเพราะวัตถุประสงค์ของโครงการนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของการได้ผลประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่ายรวมถึงภูมิภาคโดยรวมคือ นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่นหรือที่เรียกว่าหนึ่งบวกหนึ่งมากกว่าสอง

การดำเนินการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คนในท้องถิ่นสามารถมีส่วนร่วมด้วยความสมัครใจในการเปลี่ยนแปลงและสร้างสภาพแวดล้อมในการอยู่อาศัยของพวกเขา โดยที่ภาครัฐไม่จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรจำนวนมากเพื่อสนับสนุนโครงการในระยะยาว ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาเช่นนี้ ถือเป็นแนวทางของการปฏิบัติให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนที่จะทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตัวเองได้ในที่สุด

คำสำคัญ : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การวางแผนการท่องเที่ยว การพัฒนาอย่างยั่งยืน